

MİLLÎ MÜCADELEYİ YARGILAMAK

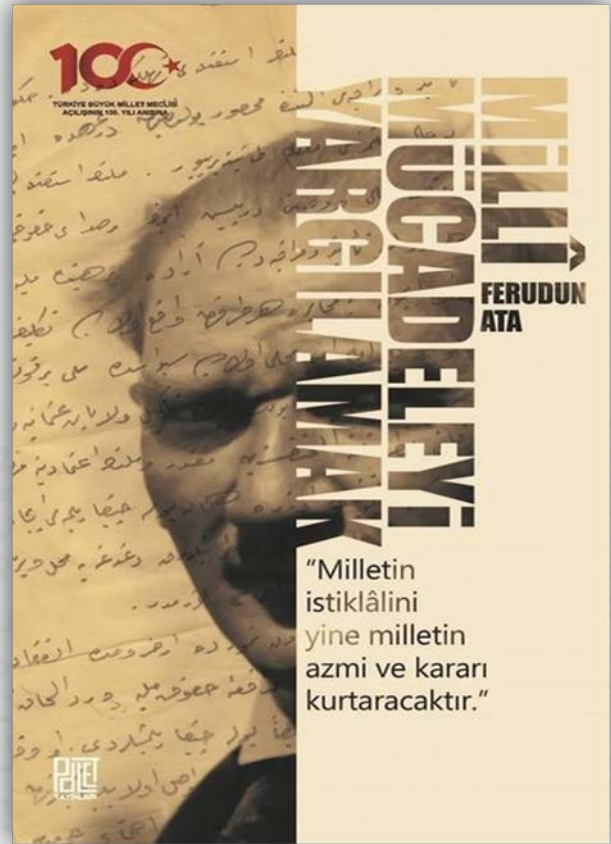
**Ferudun Ata (2020). *Millî Mücadeleyi Yargılamak*. Konya: Palet Yayınları.
ISBN: 978-625-7057-93-6, 1. Baskı, 246 s.**

Çağatay BENHÜR*

Daha önce *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargılamaları, Süleymaniyeli Nemrut Mustafa Paşa, Ermeni Meselesi, Dramalı Rıza Bey ve Millî Mücadeledeki Hizmetleri* adlı çalışmaları bulunan Ferudun Ata, *Millî Mücadeleyi Yargılamak* başlığını verdiği yeni kitabını okuyucusuyla buluşturmuş ve dönem hakkındaki yayınlarına bir yenisini daha eklemiştir. Aralık 2020'de Palet Yayınları tarafından yayınlanan eser; Ön Söz, Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm ve Sonuç kısımlarından oluşmakta, toplamda 246 sayfadan müteşekkil çalışma; Kaynakça ve Dizin ile sona ermektedir.

20. yüzyılın ilk çeyreği, dünya için olduğu gibi Türk milleti için de zorlu bir dönemeci ifade eder cümlesi ile giriş yaptığı Ön Söz de yazar, Birinci Dünya Savaşı'nın genel durumu ile *galipler ve mağluplar* felsefesi üzerinden oluşturulan yeni dünya düzeni üzerine

çeşitli açıklamalar yaparak kitabın ilerleyen kısımları için okurlarına ipuçları sunmuştur. Mondros Mütarekesi sonrası Anadolu'nun durumu ve *mütareke dönemi* kavramlarına da açıklık getirdiği satırların sonrasında yazar; çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde üzerinde durduğu konuların kısa tanıtımlarını yapmış ve çalışmada ulaşmayı arzuladığı hedefleri sıralamıştır. Kitapta kullandığı kaynaklar ile çalışmanın ortaya çıkmasında önemli bir yere sahip olan arşiv vb. malzemelerin edinildiği yer ve kurumları okurların bilgisine sunan Ferudun Ata'nın ön sözü, klasik bir teşekkür ile sona ermiştir. İlgili kısımdan anlaşıldığı üzere yazar çalışmasını, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının 100. yılına özel olarak hazırlamıştır.

* Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. cbenhur@selcuk.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-0962-9038>.

Uyarı ve Azil Dönemi (4 Mart 1919 – 30 Eylül 1919) genel başlığı ile verilen Birinci Bölüm kendi içerisinde pek çok alt başlığı barındırmaktadır. Millî Mücadele’yi doğuran sebepler ile giriş yaptığı bölümde yazar, Osmanlı Arşiv belgeleri vasıtasıyla elde etmiş olduğu önemli tespitleri okurlarına sunmuştur: “İtilaf Devletleri bu dönemde Türklere yönelik genel olarak iki temel ‘suç’ unsuru icat etmişlerdir. Bunlardan birincisi Osmanlı Devleti’nin savaşa dâhil olmasıyla kendilerine zarar vermesi ve İngiliz esirlerine kötü davranması, ikincisi ise Rum ve Ermenilerin sevk edilmeleri ve bu sırada onlara ‘katliam’ yapıldığı yönündeki iddialardır.” (Ata, 2020, s. 25)

Birinci Bölüm’ün devamında Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya geçişi, İzmir’in İşgali, İstanbul hükümetinin Anadolu’daki gelişmelere karşı yaklaşımını ele alan yazar, Damat Ferit Paşa’nın iktidara geliş çabaları ve Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemelerinin kurulması konularına açıklık getirmektedir. Bu noktada Hürriyet ve İtilaf Partisi ile işgal kuvvetlerinin; İttihat ve Terakki mensuplarından intikam planları üzerine yoğunlaşan Ata, bu durumun sonradan Anadolu hareketini destekleyen tüm milletten intikam hâline geldiğini vurgulamaktadır.

Ardı ardına gelen Erzurum ve Sivas Kongrelerini engellemeye çalışan Damat Ferit ve yandaşları, türlü uğraşlarına rağmen bunu başaramayacaklarını anladıklarında stratejilerini kongreleri itibarsızlaştırma şekline dönüştürmüşler ve Anadolu’daki destekçilerinden bu yönde hareket etmelerini istemişlerdir. Anadolu’daki İstanbul hükümeti yanlısı memurlar, Kuvâ-yı Milliye aleyhine çalışmalar yaparken bir yandan da Kuvâ-yı Milliye’yi destekleyen memurlara baskılar artmış ve çeşitli yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır. Bu noktada yazarımızın tespiti: “Çünkü Mustafa Kemal Paşa’nın işgaller karşısında milletin sessiz kalmaması yönündeki çağrısı, ilerleyen günlerde mahalli idarecilerin Millî Mücadele taraftarlarıyla merkezi hükümet arasında ikilem yaşamasına yol açacaktır.” şeklinde olmuştur (Ata, 2020, s. 39).

Birinci Bölüm’ün son kısımlarına doğru çalışmanın konusu; İstanbul hükümetinin hamlelerine Anadolu’nun karşı hamleleri ile cevap verilmesi ve İstanbul hükümetine bağlı bazı memurların buldukları yerleri terk etmek zorunda kalmaları mevzuu olmuştur. Damat Ferit Paşa hükümeti bu memurlar üzerinden bir algı oluşturmaya çalışmışsa da başarılı olamamış ve görevden ayrılarak yerini sırasıyla Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa hükümetlerine bırakmak zorunda kalmıştır.

Yargılama ve Cezalandırma Dönemi (5 Nisan 1920 – 30 Eylül 1920) ana başlığı ile verilen İkinci Bölüm’e yazar, Kuvâ-yı Milliye aleyhine ilk faaliyetlerin anlatılması ile başlamaktadır. Burada her biri farklı alt başlıklar ile Kuvâ-yı Milliyecilerin cezalandırılmaları, Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemelerinde yapılan değişiklikler ve bunların yansımaları ile yeni yargılamaların başlaması konuları ele alınarak bölümün ilk kısmı tamamlanmaktadır. Bu noktada yazarın; Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından verilen beyanati ayrıntılı biçimde ele aldığını belirtmekte fayda vardır. Adeta dönemin İstanbul hükümetinin millî hareket konusundaki manifestosu sayılabilecek bu bildiri, ayrıntılı değerlendirmesi ile okura sunulmaktadır (Ata, 2020, s.100).

Damat Ferit Paşa ve destekçileri kendilerince önlem almaya çalışırsun, Ankara'da 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve Ankara hükümeti teşkil edilmiştir. Bunun akabinde de İstanbul hükümeti tarafından Ankara'daki millî hükümet üyeleri ve destekçilerine gıyabi cezalar verilmeye başlanmıştır. Kitapta, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere gıyaben idam ve çeşitli ceza alanların listeleri (Ata, 2020, s.111) ve ilgili cezaları alışı süreçleri ayrıntıları ile verilmektedir.

İkinci Bölüm'ün ilerleyen kısımlarında; yukarıdaki gıyabi ceza alanların yanına, gıyaben yargılanan ve başta idam olmak üzere çeşitli cezalar alan asker ve din adamlarının hikâyesi ile devam edilmiştir. Adı geçen Kuvâ-yı Milliye destekçilerinin geniş listesi de çalışmada kendisine yer bulmuştur (Ata, 2020, s.135).

Bu noktadan sonra İstanbul hükümeti Anadolu'da bulunan tüm memurları kontrol altına almaya çalışmış, Millî hükümetin etkili olduğu yerlerdeki memurları İstanbul'a çağırmıştır. Böylelikle Anadolu'da bir yönetim krizi oluşturmayı hedefleyen Damat Ferit, İstanbul'a gelecek memurların da bir tür kovuşturmadan geçirileceğini deklare etmiştir. Bu durum dönemin İstanbul'unda çeşitli tartışmalara yol açmış ve Ferudun Ata çalışmasında bunları akıcı bir şekilde okurlarına sunmuştur.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında İstanbul hükümetinin basına yönelik sansür uygulamaları aktarmakta ve İstanbul hükümetinin bu yolla Ankara'yı engelleme çabalarına değinilmektedir (Ata, 2020, s.156). İkinci Bölüm'ün bundan sonraki konusu ise Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemelerinde "Vicahen" yargılanan Kuvâ-yı Milliyeceilerdir. Bu kısımda Hüsamettin Ertürk, Ebubekir Hazım Tapeyran, Dramalı Rıza Bey ve arkadaşlarının yargılama süreçlerini, aldıkları cezaları ve infazlarını ele alan yazar, bahsi geçen kişilere yapılan yargılamanın adaletten ne kadar uzak olduğunu ve verilen cezaların keyfiyetini açıkça göz önüne sermektedir.

Damat Ferit Paşa ve destekçileri uyguladıkları baskı, şiddet ve yalan dolu stratejileri ile bir yere varamadıkları gibi uygulamaları kendi taraftarları arasında bile rahatsızlık yaratmaya başlamış artan kamuoyu tepkisi ve millî hareketin başarıları da artınca gelecek endişesine kapılan Damat Ferit ve ekibi yargılama usullerinde birtakım değişikliklere gitmek zorunda kalmışlardır (Ata, 2020, s.207). Çalışmanın devamında Tevfik Paşa döneminde mahkeme kararlarının temyizi meselesini ele alan yazar, bu konuda da ciddi değerlendirmelerde bulunarak okurlarını aydınlatmaktadır.

Çalışmanın sonlarına doğru; Divân-ı Harb-i Örfî Mahkemelerinde alınan kararların bozulması ve nihayetinde de bahsi geçen mahkemelerdeki Kuvâ-yı Milliye davalarının sona ermesi konusunu mercek altına alan Ferudun Ata, çalışmasını önemli analiz ve değerlendirmeler yaptığı Sonuç kısmı ile noktalamıştır. Kitabın sonunda Kaynakça ve Dizin bölümleri de mevcuttur.

Sonuç olarak, bir yanda ülkelerini işgal edenlere karşı istiklâl savaşı verenler varken diğer yanda kendi saltanatlarını ön planda tutan ve bu uğurda işgalciler ile iş birliği yapmaktan da çekinmeyen bir grubun mücadelesinin anlatıldığı Ferudun Ata'nın *Millî Mücadeleyi Yargılamak* adlı eseri, ciddi arşiv araştırmasına dayanan, her aşamasının üzerinde hassasiyetle durulduğu belli olan bir yakın tarih çalışmasıdır. Hem konu ile ilgili çalışanlara hem de tarih bilgisini arttırmak isteyenlere birinci el kaynaklardan aktarım yapan bu eser okunmalı, okutturulmalıdır.